

ТРИ ДАНСКА ЕСЕЈА

Лисе Серенсен

ПЕСНИЧКЕ ДОМАЋИЦЕ И ЗВЕЗДАНЕ ДАМЕ

Седи песник за својим писаћем столом.

Ако ћемо право и истинито, седи он прилично често тамо, колико год му дозволе. И догађаје који се одигравају на том смерном месту не сматра некаквим грбачењем после завршеног рада у Школи Живота. Управо за писаћим столом се одвија његова истинска драма, не док се шета и мрмља себи у браду, испод ловорика или грања у оближњем парку, или док балансира на општрици ножа или се клати на ивици амбиса.

Велика је и опасна мисија пред којом стоји, критични сати. Кажу да се о кризи може говорити тек када постане хронична, и таман је то ситуација уметника, онако како је он доживљава: Хронична криза. Јер он никада не зна да ли ће моћи то што жели. То је полазна тачка, почетна позиција и за дебитанта и за искусног уметника за писаћим столом. Он не зна чак ни то шта доиста жели, јер се врло лако може догодити да му намера наскроз промени карактер чим се напусти сигурна граница написаног текста; тумачево је последње! И у том случају: ко је крив? Другим речима, да не пожелите да будете у његовој близини кад га хвата стваралачки жар!

Као што човек у временима у којима мора да се интензивно бори за егзистенцију и невољно тражи око себе неки фетиш, талисман, тако и уметник који управо ствара, увек на брисаном простору, тражи духа заштитника, анђела спасиоца. Хвале вредно уврежено мњење за

писатеља везује уобичајену представу – и тако, ако је случајно спазио своју супругу, која се мота околу, као нечујна дискретна сенка: „Шшш, тата ствара!“ умирује она немирно детенце, или пак нимало дирнута стваралачким заносом мужа интелектуалца лупкара, обузета својим пословима, што је најмање исто толико погрешно. Она је та, којој кличе у срећним данима инспирације, јер да није било ње, ничег не би било на белини папира итд., и њој он у мање срећно погођеним часима жели да обитава тамо где коприва и жуто цвеће расту, као што је речено у посвети:

„Мојој жени без чијег одсуства ова књига никада не би настала!“

Охрабрујућа муза и сметалица у једној истој преплашеној и вољеној особи. (Јер који песник не воли и да му се пажња скрене и да отпочине, ко не воли и прекид, једнако као што се у дубини душе и плаши истог?) Њено присуство је једном речју једнако тако пожељно као што се захтева њено одсуство. Неприметно присуство је решење, онако како га је описао Јоханес Смит у једној од својих *Малих мудрости*:

„Карлајл је допуштао својој супрузи да живи код њега док је писао, и мада је она успевала да достигне невероватну способност да буде тиха, ипак се дешавало да му, кад зашкрипи са писанијама, излети нешто овако: 'Па ти дишеш, Џејн, знаш?!'“

Међутим, овде није реч ни о песниковој супрузи ни о девојци из снова, већ о вили милосници, која му је у тако великој мери потребна да би постигао да је уздигне у својим делима, да је уздигне до облака самих. Ипак је вредно чврсто се држати песникове свакодневне жене, када сада кренемо да се позабавимо његовом звезданом дамом... Јер, наравно, оне имају посла једна с другом, нису само пуке супарнице. Штавише, није немогуће да је песникова звездана дама једноставно његов покушај да протумачи двоструко биће из приватне стварности што је позитивније могуће: систематичан какав јесте (како иначе издржати сву ту пресетљивост?), он је дели у две сасвим нове, засебне особе, у класични женски пар – девојку која га узноси и цуру која га срозава.

Али, наравно да звездана дама има своје колегинице и на другим местима осим у доступној песниковој стварности. Класична мајчинска заштитница, мала девица, јесте Дантеова *Беатриче*, коју већина нас познаје само из препричавања, али од које је створена веома јасна и љупка слика. Познајемо је, наиме, из касније, нама доступније књижевности. Такође је лако – и сувише лако – видети да је у сродству са хришћанским фигурама које личе на Мадону, а која, пак, далеко од тога да је сама по себи прастари феномен. Хефдинг је тако писао у својој *Филозофији религије*:

„Интересантан пример континуитета у религиозним представама даје развој у различитим представама *Мајке с дејтејом*. Прво се та

слика користи у виду нарочите богиње под именом 'Неговатељица детета' (Kurotrofos) – без посебног имена. Касније име (Kurotrofos) постаје додатак имену различитим богињама (Леда, Деметра), и њено неговање је прерасло у средњовековно обожавање Мадоне с дететом.”

Хришћанска Мадона је међутим нешто друго а не само дојитељица детета, она је и више метафизичка и људскија него та нарочита богиња мајчинства. Она је *чедна мајка*, и она је та која мора да слуша свог сина: „Жено, шта да радим с тобом?” прво својство – девичанство – неодољиво изазива да је оставимо тамо где се осећа као код куће: у метафизици. Друго својство, њена бол, наводи све мајке света да се препознају у њој, да је прогласе својом нарочитом заштитницом: Матер Долороса, духом заштитницом мајки паћеница, својом посестримом. Срцепарајући болови, одбацивање, сувишност, све то жене познају.

Али од ове фигуре Мадоне, тако погодне светице и за мушкарце и жене, настао је скок, одлучујући и фатални скок, пре него мирни контуитет, када је настала девица из књижевности: неговатељица детета без детета, али тим више с обиљем времена за спасилачке радове, за мушкараца. Она је богиња мушкараца, али је трагично то да се својим моћним појављивањем у свету песме и митских слика, она истовремено и наметнула као идеал женама. Лажни идеал.

Неблагодсловене свакодневне даме стварности (и, наравно, не само песникове даме) бивају мерене и саме се мере тим апсурдним немогућим аршином, и нека јој се Бог смилује ако нема златне ципелице! Још ниједна земаљска жена није успела да реши загонетку: да у детињој невиности мужа опскрби живућом децом (која му се, пак, неће пети на главу) и *прејустийији га самоме себи*, дакле да буде и мајка и смерна обожаватељка у исто време. И зато што није успела да реши ту загонетку, њу су прозвали загонетном. Несхватљиво укрштање анђела, бештије и блуднице.

Уистину не гајим никаква зла осећања према звезданим данама, које ничим узнемирене уживају све плодове свога положаја. Покушај да се оне искорене показаће се узалудним, једнако као што је немогуће протерати духове. Нека живе, али дајте и нама мало места. Да се међ' њих успнемо на подијум, да изведемо неки мали соло, или неки популарни шлагер у дуету са сестром близнакињом: пример неизбежног такмичења.

Може да изгледа да нам при руци већ лежи једна добра стара ознака, када је реч о женама из књижевности, осим помало укочене синтагме „звездана дама”, коју сам ја применила. Наиме, *Дама хери*, дама трубадура, Дон Кихота и дама из карата за играње. Ове две групе бића се, међутим, осим површних сличности, веома разликују: Код дама херц има нечег хладног и застрашујућег. „Жено, о' вештице!” уз-

викује Белман („Фредманове посланице”, број 42). Она је пре малчице недодирљива попут Снежане, она за коју мушкарац треба да се бори, она која се добија за награду, а она обично зацепи високу цену. Звездана дама је напротив она, која *верује* у мушкарца без обзира колико је мусав и балав – или можда пре: тим више што је мушкарац изгубљенији и тежи случај.

Из личних разлога почећу са једном лаконогом звезданом девојком, Ибзеновом *Солвеј*, девојком Пера Гинта, зато што је случајно она била та која ме је навела да пођем трагом читавог феномена *сисилачког рода* – а и зато што она на неки начин представља средишњу тачку у развоју. Увек ми се чинило да је најбоље почети од средине.

ЛИСЕ СЕРЕНСЕН (Lise Sørensen) рођена је 1926. Дебитовала са 17 година као песникиња у часопису *Дивља ишеница*. Две године раније одбија да се упише у средњу школу и одлучује да постане професионални писац. Прва збирка поезије *Без корена* је објављена 1946. Следеће године се удаје за левицарског и ангажованог писца Ерика Кнудсена, да би затим отпутовала с колегиницом Соњом Хеуберг на нордијско-совјетски конгрес писаца; током боравка оболевају од тифуса, Лисе једва остаје у животу, док Соња умире. Од тада је смрт главна њена преокупација. Почиње да се занима за улогу жене и посвећује једну збирку „посестрими” Енглескињи Дороти Вортворт, која је у сенци познатијег брата... Збирка прича *Добар дан, Лисбет* из 1948. говори о свакодневном животу, сада већ са мало више хумора и ироније.

Збирка есеја *Звездане даме*, одакле је овај текст, објављена је годину дана пре чувеног дела Симон де Бовоар *Дрући род*. Књига заправо уводи дебат о улози полова у Данској. Објавила је 1969. и наставак полемике *Срице, мужевљево и женино*. Током 1970-их свом снагом учествовала у борби за женска права и побуни која се догодила на књижевном одсеку Копенхашког универзитета. Две велике књиге су касније објављене, са чланцима о великој полемици која је започета *Звезданим дамама*.

Осим полемичких есеја, наставила је да пише и песме. Значајна је збирка *Посланице* из 1966.